

Culturele sporen en oerbomen

VERBORGEN

IN HET BOS

Bossen zijn cultuurhistorische schatkamers. Zeker in die van voor 1880 liggen veel sporen uit het verleden verborgen. Bovendien zijn deze bossen zelf vaak bijzonder, omdat er stokoude boomsoorten in groeien. En die oerbomen zijn uitstekend bestand tegen veranderingen in het klimaat.

HENK BAAS & OTTO BRINKKEMPER

Door het bos op de Grebbeberg in de provincie Utrecht loopt een eeuwenoude laan

Een wellicht al middeleeuwse eikenhakhoutstoof in de Loonse en Drunense Duinen in Noord-Brabant

Op kaarten van rond 1900 zie je in Nederland maar weinig bos. Gemeenschappelijke bossen werden in die tijd strak beheerd door markgenootschappen, zoals het Speulder- en Sprielderbos bij Garderen op de Veluwe.

Onze voorouders gebruikten de bomen intensief, want hun behoefte aan hout was groot, voor gereedschap, voor huizenbouw, voor het stoken. In de markebossen die er nog staan, heeft dat eeuwenlange gebruik zijn sporen nagelaten. Denk aan oude wallen, wegen en zaagkuilen. En een geoefend oog herkent tussen de bomen vlechthekken, houtwallen en hakhout. Op de Veluwe lieten leerlooiers vooral eikenhakhout groeien. Zij hadden de gedroogde bast nodig om de huiden tegen bederf te beschermen.

In de negentiende eeuw was ons land nog voor een fors deel met heide bedekt. Dorpsbewoners hadden die 'woeste gronden' gezamenlijk in gebruik. Na 1870 werd dat gemeenschappelijke gebruik van de hei bij wet opgeheven en zijn deze terreinen stuk voor stuk bebost. Ook in die recent aangeplante bossen kun je oudere

Bomen zelf kun je ook als erfgoed beschouwen. Natuurlijk erfgoed, zou je kunnen zeggen. De bossen van voor 1870 herbergen vaak boomsoorten die al twaalfduizend jaar lang in ons land groeien, sinds de laatste ijstijd. Hierdoor heeft zich rond deze bomen een fijnsnarig ecosysteem kunnen ontwikkelen van mossen tot vogels en zoogdieren die voor hun voortbestaan van de bomen en van elkaar afhankelijk zijn. Oude bossen kennen dan ook een hoge biodiversiteit. Ook zijn de oerbomen door hun lange geschiedenis helemaal aangepast aan de wisselingen in het klimaat in ons land. Ze zijn daarom ook goed bestand tegen toekomstige klimaatveranderingen. De waarde van hun genenbronnen is hierdoor groot.

Zuinig zijn

Naar schatting echter is maar drie procent van het bos in Nederland terug te voeren op deze oude bomen. We moeten dan ook zuinig zijn op deze laatste resten. In de context van het klimaat worden er momenteel nieuwe bossen geplant. Veelal betreft het een uitbreiding van een bos, maar soms gaat het om geheel nieuw bos. Ook zullen nieuwe heggen, houtwallen en boomsingels het cultuurlandschap weer als vanouds omlijsten. Het zou goed zijn om hierbij gebruik te maken van genetisch inheemse bomen, opgekweekt uit exemplaren die hier vanouds voorkomen.

Staatsbosbeheer heeft deze ter beschikking, maar de vraag is of dit voldoende is. Vandaar dat de Rijksdienst afgelopen najaar een plan publiceerde, *Behoud groen erfgoed*, opgesteld door specialist Bert Maes en stichting Landschapsbeheer Flevoland namens het provinciale samenwerkingsverband LandschappenNL. Zij onderzoeken samen met Staatsbosbeheer hoe deze kennis verder kan worden verspreid onder bosbeheerders en hoe het aanbod van geschikte bomen vergroot kan worden. De Rijksdienst beveelt het plan en de handleiding *Erfgoed in het bosbeheer* in ieder geval al aan bij de grote terreinbeheerders van ons land. ■

Hoe kun je in duurzaam bosbeheer rekening houden met deze sporen?

sporen aantreffen, omdat het dus gebieden waren die de dorps-samenlevingen voorheen gebruikten. Sporen van greppels, kuilen, wegen en wallen bijvoorbeeld. Maar ook sporen van schansen en landweren, die op de open hei een militaire of territoriale functie vervulden. En er liggen in onze bossen sporen uit veel oudere perioden, van prehistorische akkers, urnenvelden en grafheuvels. En uit nieuwere tijden, uit de Tweede Wereldoorlog, zoals ondergrondse schuilplaatsen. Bossen zijn dus ware schatkamers. Daarom liet de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed hier onlangs een handleiding voor maken, *Erfgoed in het bosbeheer*.

Onmisbaar

Deze handleiding reikt de beheerders kennis aan over het 'wat', maar vooral over het 'hoe'. Hoe kun je in duurzaam bosbeheer rekening houden met deze sporen? Welke wetten en regels gelden hierbij? En welke benaderingen en strategieën kunnen de beheerders gebruiken? Daarmee is deze handleiding onmisbaar voor vrijwel alle bosbeheerders. Vanwege hun belangrijke cultuurhistorische waarde heeft de Rijksdienst de bossen bovendien opgenomen op de digitale kaart *Groen erfgoed* op www.cultureelerfgoed.nl. Ook op deze manier hoopt de dienst bij te dragen aan een grotere bewustwording van het feit dat de cultuurhistorische elementen van ons bos het behouden waard zijn.

Henk Baas, hoofd Landschap, en Otto Brinkkemper, specialist paleo-ecologie, beiden bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, begeleiden deze publicaties, h.baas@cultureelerfgoed.nl & o.brinkkemper@cultureelerfgoed.nl. 'Erfgoed in het bosbeheer: Handleiding voor het integreren van erfgoedwaarden in het beheer'. Martijn Boosten en Joyce Penninkhof, Probos, Wageningen, 97 pag., gratis download via www.probos.nl. 'Behoud groen erfgoed: Plan voor het behoud van bedreigde wilde bomen en struiken in Nederland'. Lodewijk van Kemenade en Bert Maes, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort, 96 pag., gratis download via www.cultureelerfgoed.nl.

